

ELŐSZÓ¹

Ortega y Gasset spanyol filozófus a következő gondolatokkal indítja *Két történelmi esszé* című kötetét: „Ha meg akarunk oldani valamely politikai problémát, azt hiszem, nem egész hiábavaló, ha eltávolodunk tőle egy időre, és történelmi távlatba helyezzük. A képzelt messzeségben, úgy tetszik, maguktól megvilágosodnak a tények, s egy csapásra olyan alakot öltenek, amelyben jobban föltáruznak létük mélységei ...”²

Spanyolország első világháborús szerepvállalását illetően a történészek megszívlelték Ortega tanácsát, hiszen a téma jó ideig feldolgozatlan maradt a történetírásban. Az utóbbi évtizedekben ugyan kiadásra került néhány mű, mely a probléma különböző aspektusait vizsgálja,³ a magyar historiográfiában azonban az említett korszak továbbra is fehér folt maradt.

Az Osztrák-Magyar Monarchia spanyol relációinak hazai vizsgálatához az egyik motivációt Hans Juretschke műve adta, aki a Habsburg Monarchia és Spanyolország 18. századi történeti kapcsolatait tette közzé 18 kötetben.⁴ A folytatás azonban elmaradt, így ésszerűnek tűnt további források feltárása, a kapcsolatok vizsgálatának időbeli kiterjesztése. Ezt a feladatot vállalta a szegedi JATE-n 1999-ban alakult MTA-JATE Hispanisztika Kutatócsoport. Anderle Ádám professzor irányításával fiatal egyetemi hallgatók, kutatók, doktoranduszok kezdtek el egy-egy részkérdéssel foglalkozni elsősorban a spanyol külügyi levéltárban található források alapján, magam pedig – többek között – a bécsi birodalmi levéltárban (HHStA), a hadügyi levéltárban (Kriegsarchiv) és az osztrák Nemzeti Könyvtárban folytattam kutatásokat, speciális dimen-

---

¹ Bécsi kutatásainkat a Magyar Ösztöndíj Bizottság CH-ösztöndíja, az osztrák Bundesministerium für Wissenschaft und Verkehr és az Osztrák-Magyar Akció Alapítvány támogatása tette lehetővé, amit ezúton is köszönünk.

² José Ortega y Gasset: *Két történelmi esszé*, Európa Könyvkiadó, Szeged, 1983. 9. old.

³ Jens Albes: *Worte wie Waffen: Deutsche Propaganda in Spanien während des ersten Weltkrieges*. Klartext, 1996. Harald Just: *Neutralität im ersten Weltkrieg. Spanien, Schweden und Holland*. phil. Diss., Wien, 1966., Insenser-Brufau, Maria Teresa: *Die Neutralität Spaniens im ersten Weltkrieg mit besonderer Rücksicht auf die öffentliche Meinung und auf die Friedensbestrebungen Alfons XIII.*, phil. Diss. Wien, 1987.

⁴ *Berichte der diplomatischen Vertreter des Wiener Hofes aus Spanien in der Regierungszeit Karls III. (1759–1788) I–XIV. kötet*, Madrid, 1970; és *Berichte der diplomatischen Vertreter des Wiener Hofes aus Spanien in der Regierungszeit Karls IV. (1788–1808) I–IV. kötet*, Madrid, 1970.

zióban vizsgálva a spanyol kérdést, amennyiben arra voltam mindenek előtt kíváncsi, hogy mit tudott, mit tartott fontosnak Spanyolország első világháborús szerepvállalásáról az Osztrák-Magyar Monarchia madridi nagykövete – Karl Emil Fürstenberg herceg⁵ – jelentéseiben.

A Habsburg Birodalom és Spanyolország 1814 és 1818 között⁶

„Most, amikor ezeket a sorokat írom, felemás, problematikus képet nyújt a nemzetünk.” – írta Ortega már említett, 1921-ben megjelent tanulmányában.⁷ Európai dimenzióban Spanyolország ekkor már valóban nem bírt olyan fontossággal, mint az első világháború alatt, mely korszak – ha csak villanásnyi időre is –, de felélesztette Spanyolországot tompa fásultságából. A 19. századi spanyol külpolitika ugyanis a napóleoni háborúk után néhány évtizedre az izolacionizmus útját választotta – kényszerült választani – az európai ügyekben. Ebben változás 1848 után történt, amikor – jöllehet továbbra is „csak” másodrangú hatalomként – Hispánia kezdett visszatérni az európai diplomácia forgatagába. A század elejének kaotikus belpolitikai helyzete után – ami 1833 körül, VII. Ferdinánd halálával, és az ekkor induló karlista mozgalommal kezdődött –, 1848-ra Spanyolország viszonylagos belső konszolidációját követően ismét értékes szövetségesnek bizonyulhatott. Ezt igazolja az a tény is, hogy több országgal – így Ausztriával is – ismét diplomáciai kapcsolatot létesített.⁸

A bécsi kongresszus (1814–15) utáni letargiát követően mindenképpen komoly siker ez a spanyol diplomácia számára; Ausztria vonatkozásában pedig különösképpen, hiszen a Habsburgoknak itáliai birtokaik miatt különösen nem állt érdekében Spanyolország megerősítése. 1848 történései azonban a Habsburg politika felső köreit is európai státuszuk átgondolására kényszerít-

---

⁵ Karl Emil Fürstenberg herceg 1913. október 8-tól 1918. november 11-ig volt az OMM spanyol nagykövete.

⁶ Vö.: Anderle Ádám: *A magyar kérdés. Spanyol követi jelentések Bécsből, 1848–1868.* Hispánia, Szeged, 2002., Uő.: *A carlismo és a bécsi udvar. Századok*, 1999. 6. szám, 1344–1348. old., Uő.: *Spanyol külügyi instrukciók a bécsi követeknek, 1809–1856.* AETAS, 1999. 1–2. szám, 166–186. old., Uő.: *A magyar szabadságharc spanyol megítélése, 1849 március-október.* AETAS, 2000. 1–2. szám, 249–276. old.

⁷ Ortega: i.m. 134. old.

⁸ 1836 októberétől 1848 novemberéig nem volt a két ország között diplomáciai kapcsolat. Erre vonatkozóan lásd: Erwin Matsch: *Der Auswärtige Dienst von Österreich-Ungarn 1720–1920.*, Böhlau Verlag, Wien, 1986.

tették, így külpolitikájukban bizonyos mértékben felértékelődött a pireneusi állam.

A Ballhausplatz⁹ legfőbb dilemmája végig a 19. század folyamán fennmaradt, hacsak a látszatát is, a Habsburg birodalom nagyhatalmi státuszának. Metternich Ausztriájának erre vonatkozó jogosultsága nem is kérdőjelezhető meg, kényszerű távozásával azonban (1848-ban) a birodalom az izolacionizmus felé kezdett sodródni, mely folyamat – a solferinói és a königgrätzi katasztrófákat követően – a magyarokkal történő kiegyezés előestéjén érte el mélypontját. Az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikájának irányítói számára éppen az lesz a legnagyobb kihívás, hogy a monarchiát „visszasegítsék” – lehetőleg egyik főszereplőként – az európai nagyhatalmi politikába.

A Ballhausplatz érdeklődésének ez időben Spanyolország természetesen nem lehetett központi szereplője – az osztrák külpolitikát érdekei 1879-től egyre intenzívebben a német szövetség felé sodorták – e kapcsolat ugyanis elsősorban II. Izabella és Spanyolország számára volt fontos. Az elszigeteltségből való kitörés szándéka, az irreális nagyhatalmi ambíciók, a monarchia legitimitása, a franciáktól és angoloktól való politikai függés lazítása, a jobb nemzetközi tájékozódás igénye egyaránt motívumá volt az Ausztriával való diplomáciai kapcsolatok rendezésének. Ugyanakkor volt e kapcsolatnak némi pikantériája is, miközben ugyanis a bécsi birodalmi kormány rendezte kapcsolatait a spanyol állammal, a Habsburg-ház, az udvar továbbra sem titkolta a karlisták iránti szimpátiáját.

Az Osztrák-Magyar Monarchia és Spanyolország 1868 és 1914 közötti kapcsolatairól a historiográfia jelenleg meglehetősen keveset tud, a vonatkozó levéltári források feltárása – mind a bécsi, mind a madridi levéltár anyagait illetően – csak a kezdeteknél tart.¹⁰

Az 1867–1918 közötti korszakra vonatkozó, a bécsi HHStA-ban található források-áttekintése után úgy döntöttünk, hogy figyelmünket először a két ország első világháború alatti kapcsolatrendszerére fordítjuk, miután ez a periódus több tanulsággal is szolgál. Így a továbbiakban erre vonatkozó kutatásaink eredményeit szeretnénk bemutatni, bízva abban, hogy ezzel gazdagíthatjuk mind a magyar, mind a nemzetközi történetírási ismereteit.

---

⁹ A Ballhausplatz történetéről ld.: *Wien – Ballhausplatz: Ein Haus und seine Geschichte*, Ueberreuter, Wien, 1992.

¹⁰ Erre vonatkozóan ld. Anderle Ádám: *A magyar kérdés*, i.m. 21. old.

Spanyolország a világháború előestéjén

Spanyolország a 19. század jelentős részében viszonylag passzív maradt a nemzetközi politikában – ennek okaira fentebb már utaltunk –, mégis nyitási szándékát mutatja izolacionista magatartásának semleges státusszá való alakulása. Jól érzékelhető fokozott aktivitása Marokkó esetében, melyre vonatkozóan az ibériai állam egyértelműen hangot adott igényeinek. Különösen az 1898-as sokk után értékelődött fel Marokkó jelentősége, ettől kezdve ugyanis Spanyolország utolsó mentsváraként kapaszkodott Marokkóba, megpróbálva ezzel kompenzálni '98-as megaláztatását.¹¹

A nagyhatalmak vetélkedésében a hispán állam rendkívül előnyös geostratégiai helyzetének köszönhető felértékelődését, melynek eredményeként az első világháború alatt a legfontosabb semleges állam szerepét tölthette be. Ebbéli státuszában ugyanis kedvező lehetőségeket kínált mind az antant mind a központi hatalmak számára: egyrészt mint háborús javak (élelmiszer, nyersanyag, katonai felszerelés) szállítója, másrészt mint koordinációs bázis a tengeri háború alatt, illetve a haditengerészet számára ideális „előretolt megfigyelő állás” is volt.¹²

Természetesen a közös érdekek mellett minden hatalomnak megvoltak a saját „hátsó szándékai” arra vonatkozóan, hogy milyen előnyökre tehet szert, ha Spanyolországot szövetségeseiként üdvözölheti.

Franciaország a Németország elleni állóháborúban szívesen látta volna a spanyol segítséget, mialatt a központi hatalmak számára is felbecsülhetetlen jelentősége lett volna a spanyol szövetségnek: így ugyanis Franciaországot kétfrontos háborúra kényszeríthették volna. Három fontos terület volt, melyen a hadviselő felek befolyással lehettek a semleges államokra: a diplomácia, a gazdaság és a propaganda. Így a háború kitörését követően nemcsak az antant – melyhez Spanyolország 1914 előtt mind politikailag, mind gazdaságilag jelentősebb mértékben kötődött – hanem Németország is intenzívebbé tette madridi kapcsolatait. Németország geográfiai helyzetéből adódóan kétség kívül mind politikai mind gazdasági tekintetben lényegesen szerényebb eszközök birtokában volt, mint az antant, ugyanakkor – bár ellenfeleihez képest némi fáziskéséssel – komoly erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy befolyását érvényesíthesse az országban. Ennek leglátványosabb megnyilvánulásaként igen gyorsan építette ki széles körű propagandagépezetét.¹³

---

¹¹ A marokkói kérdésről pl.: Ormos Mária-Majoros István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren*, Osiris kiadó, Budapest, 1998. 191–197. old.

¹² Vö: 3. 5. és 7. jelentéssel.

¹³ A kérdésről részletesen írt Jens Albes már említett művében.

A spanyol gazdaság sebezhetősége is lehetőséget adott a nagyhatalmaknak a beavatkozásra. A 19. század az ellentmondások, a polgárháborúk és pártütések, puccskísérletek korszaka, amely azonban bizonyos mérvű gazdasági fellendülést is hozott. A félszigeten ugyanis igyekeztek kedvezővé tenni a feltételeket a tőkés fejlődés számára, a századfordulón Spanyolország mégis még mindig az agrárország – illetve egyes régiói iparosodásának köszönhetően az agrár-ipari ország – fejlettségi szintjén volt. Az ország geográfiai adottságai sajátos kettősséget kölcsönöztek a spanyol gazdaságnak: egyik oldalon az iparosodott perifériával, a másikon pedig az agrárius Hispániával. Az első világháború ehhez az állapothoz képest látványos fellendülést hozott, Spanyolország azonban nem tudta hosszú távon hasznosítani a háborús konjunktúra kínálta lehetőségeket, így a rövid életű „gazdasági virágzást” fájdalmas hanyatlás követte, párosulva az ilyen esetekben jól prognosztizálható politikai konzekvenciákkal. Az európai hadiesemények lezárulta ugyanis „magával rántotta” a spanyol gazdaságot is, miután megszüntette a korábbi piacokat.¹⁴

Az ország stratégiai fontosságából adódóan mind az antant, mind a központi hatalmak részéről komoly nyomásnak volt kitéve. A spanyol érdekek szemszögéből érdemes röviden áttekinteni, milyen előnyöket jelentett volna az ország számára a két tábor valamelyikéhez való csatlakozás.¹⁵ A leghatásosabb adu a nagyhatalmak tarsolyában Tanger – Marokkó – Gibraltár lehetett, hiszen az 1898-as területi veszteségek óta ezek varázserővel bíró fogalmak voltak a spanyolok számára; aki megszerzésüket garantálni tudta, az megnyerhette magának az országot. E triász birtoklásával ugyanis Spanyolország megnyugtatóan rendezhette volna pozícióját a Nyugat- Mediterráneumban. Franciaország fekvéséből adódóan Marokkóra vonatkozóan tehetett engedményeket Spanyolországnak, Anglia pedig – nagyvonalú gesztusként – Gibraltárt ajánlhatta fel szükség esetén, mely a spanyol örökösödési háborúig egyébként is spanyol fennhatóság alá tartozott.¹⁶ Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy – a

---

¹⁴ A spanyol gazdaságról ld.: Berend T. Iván-Ránki György: *Gazdasági elmara-dottság, kiutak és kudarcok a 19. századi Európában*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979. 243–297. old. (Jorge Nadal tanulmánya). Uő: *Európa gazdasága a 19. században*, Gondolat, Budapest, 1987. 421–507. old., Anderle Ádám: *Spanyolország története*, Móra Kiadó, Budapest, 1992. 97–108. old., Walther L. Bernecker-Horst Pietschmann: *Geschichte Spaniens von der frühen Neuzeit bis zur Gegenwart*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, 1993. 199–274. old., Fernando García de Cortázar-González Vesga: *Spanyolország története*, Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 296–388. old., Carr, Raymond: *Modern Spain 1875–1980*. Oxford University Press, Oxford, 1983. 16–30. old.

¹⁵ Vö: 3. jelentéssel.

¹⁶ Vö: 11. és 13. jelentéssel.

számára legfontosabb – marokkói érdekeltségének fenntartásáért folyamatos kompromisszumokra kényszerült, mivel a terület 1900 és 1914 között a nemzetközi diplomácia érdeklődésének állandó tárgyát képezte.¹⁷ Így Spanyolország megerősödése zavarhatta volna a nagyhatalmak – Anglia, Franciaország, illetve Németország – hatalmi törekvéseit. Miután azonban az is egyértelmű volt, hogy az ország katonai gyengesége nem tett lehetővé egyéni vállalkozásokat Marokkóban, ezért legalább konkurensei egyikével szövetségre kellett törekednie. A nagyhatalmak pedig pillanatnyi érdekük függvényében viszonyultak Spanyolországhoz. Így az ország hol haszonélvezője, hol elszenvetője volt a közöttük folyó rivalizálásnak.¹⁸ Ugyanakkor azt is mérlegelnie kellett, hogy a németekkel való esetleges szövetség – geográfiai helyzetéből adódóan – biztonságát veszélyeztethette volna, mialatt az antanthoz való csatlakozása mind az Atlantikumban, mind a Földközi-tenger térségében e biztonságot garantálhatta volna.¹⁹

Az antant politikai adui mellett gazdasági téren is befolyást gyakorolhatott Spanyolországra, miután az ibér állam bizonyos nyersanyagok hiánya miatt (pl. szén, petróleum, gyapot) külföldi segítségre szorult. A tengeri blokád megbénította a Központi Hatalmakkal való kereskedelmet, így csak az antant tudott az ország „segítségére sietni”.²⁰

A spanyol semlegesség elemzésénél kiemelt figyelmet kell szentelnünk a spanyol társadalom reakcióinak a háború kitörésétől végig a négy és fél év folyamán. A kérdés különös fontosságát az adja, hogy mialatt a társadalom jelentős többsége egyértelműen a semlegesség mellett foglalt állást, addig a háború alatt – természetesen a hadiesemények aktuális állásának függvényében – szimpátiájával hol az egyik, hol a másik hadviselő felet tüntette ki. Hogy Spanyolország semleges maradt, annak legfőbb magyarázatát belső megosztottságában kell keresni. 1913 és 1917 között nehezen áttekinthetővé és koordinálhatóvá vált a különböző politikai erők „térképe”; a nacionalista, szeparatista mozgalmak még tovább színesítették a palettát.²¹

A spanyol nemzet a háború előestéjén két nagy táborra szakadt: a germanófilos (németbarát) és az aliadófilos (antant szimpatizáns) csoportjára, melyek közül utóbbi példaképének a III. francia köztársaságot és az angol alkot-

---

¹⁷ Vö: 1. és 7. jelentéssel.

¹⁸ Vö.: Albes: i. m.: 30. old.

¹⁹ Vö: 9. és 11. jelentéssel.

²⁰ Vö: 7. jelentéssel.

²¹ Vö: Carr: i. m. 62–70. old., illetve Francisco J. Romero Salvadó: *Twentieth-century Spain. Politics and Society in Spain, 1898–1998*. McMillen, New York, 1999. 20–29. old., Carr: Spain 1808–1975. Oxford, 1982. 430–472. old. és 524–558. old.

mányos monarchiát tekintette, és gyűlölte az antidemokratikus, autoriter Német Birodalmat.²² Ebben persze meghatározó szerepe volt a történelmi előzményeknek. A Német Birodalom ugyanis élvezhette annak előnyét, hogy Spanyolországban a róluk kialakult kép – legalábbis a franciákhoz, angolokhoz képest – viszonylag „makulátlan” volt. A németbarát hangulat dominanciáját segítette a spanyol társadalom privilegizált helyzetben lévő rétegeinek – a hadseregnek, a klérusnak és a nemesség számottevő hányadának – szimpátiája. A hadsereg csodálta a német haderőt a franciák felett aratott 1870/71-es győzelme miatt, a franciáknak viszont nem tudta megbocsátani a napóleoni invázió alatti magálzáztatásait.²³ Ennek ellenére a spanyol hadsereg tábornoki karában voltak franciaszimpatizánsok is.²⁴

A klérus a vilmosi Németországban látta ideálisan megtestesülni a rendet és erkölcsi elvet, de emellett elítélte a porosz protestantizmus invázióját a katolikus Belgiumban, valamint a jezsuita rend működésének betiltását. A spanyol klérus vezető rétege jelentős részben arisztokrata származású volt, akik szintén a germanofil táborát támogatták. Miután Ausztria-Magyarország döntő mértékben katolikus állam volt, így a spanyol egyház magatartása ez esetben is nyilvánvaló volt, mint ahogyan az antiklerikális Franciaországgal szemben tanúsított ellenszenvé is.²⁵

Hasonlóan a germanofil táborhoz tartoztak a jobboldali pártok is; a konzervatívok, a karlisták²⁶ és a mauristák,²⁷ akik úgy vélték, hogy a német győzelem garanciát jelent olyan értékek konszolidálására, mint a monarchizmus, vallás és konzervativizmus.²⁸

Az értelmiség többsége viszont antant-párti volt, miután sokan közülük az ún. 1914-es generációhoz tartoztak. Tagjai főleg külföldön folytatták tanulmányaikat, majd hazatérve aktív szerepet vállaltak a közéletben is. Egyik legismertebb reprezentánsuk Salvador de Madariaga volt. A spanyol orvosok, mérnökök, természettudósok jelentős hányada ugyanakkor – mivel Németországban tanultak, illetve képzésüket alapvetően befolyásolta a német orvos- valamint természettudomány – a németeket támogatta.

---

²² Albes: i.m. 5. old.

²³ Vö: 7. 8. jelentéssel.

²⁴ Vö: Carr: *Spain*. i.m. 558–563. old.

²⁵ Uő.: 73–75. old.

²⁶ A karlista párthoz ld. a 10. jelentést.

²⁷ Antonio Maura Montaner hívei, aki 1903–1904, 1907–1909, 1918, 1919, 1921–1922-ben kormányfő volt.

²⁸ Vö: Francisco J. Romero Salvadó: i.m. 30. old., illetve Alfonz és a pártok állásfoglalásáról ld. még: Carr: *Spain*. i.m. 474–497. old.

Általában megállapítható, hogy a spanyol középosztály, a liberálisok, a republikánusok, a szocialisták, a regionalisták franciapártiak voltak; az antant győzelmétől a demokrácia és a politikai szabadság megvalósulását remélték Európa szerte.²⁹

Frankofil érzelmű volt a spanyol üzletemberek nagy része is, mivel Franciaország Spanyolország legfontosabb külkereskedelmi partnereként „megélhetésük forrását biztosította”.

A parasztság és a munkásság általában nem sok érdeklődést mutatott a háború iránt, számukra leginkább a semlegesség megőrzése és a béke fenntartása tűnt fontosnak.

Említésre méltó az a tény is, hogy a spanyol közvélemény megosztottsága geográfiai hovatartozásuknak is megfelelt: Madrid lakossága főleg németbarát volt, mialatt Barcelona elsősorban franciaszimpatizáns, a bigott katolikusokat és gazdag földbirtokosokat tömörítő Andalúzia pedig természetesen a központi hatalmakat favorizálta hasonlóan Navarrához és Baszkföldhöz.³⁰

A spanyol politikai csoportok szimpátiájának miniatűr képe volt a királyi család. Az anyakirálynő, Mária Krisztina, született Habsburgként természetesen a központi hatalmak pártján állt, Alfonz felesége, Viktória Eugénia, viszont angol származású volt.³¹ Az állandó viszályokat elkerülendő Alfonz megtiltotta, hogy a családi asztalnál a háború kérdése szóba kerüljön.³²

Katolikus Ferdinánd spanyol királynak egyszer feltették a kérdést, hogyan lehetséges, hogy egy olyan harcias nép, mint a spanyol, részben vagy egészben mindig hódoltságban élt, gallok, rómaiak, karhágóiak, vandálok, mórok uralma alatt. Mire a király így válaszolt: „A nemzet elég jól forgatja a fegyvert; csakhogy szertelen, s így csak az tud nagy dolgokat véghezvinni vele, aki képes egyben tartani és megzabolázni.”³³

Az első világháború alatt XIII. Alfonz királyra hárult a felelősség, hogy „megzabolázza” népét. A történeti munkák és a feltárt levéltári források jelentős része is hangsúlyozza Alfonz érdemeit abban, hogy Spanyolország megőrizte semlegességét a háború végéig.³⁴

---

²⁹ A pártok állásfoglalásáról szemléletes képet ad a 3. 5. 7. 8. 9. 10. 11. és 12. jelentés.

³⁰ Albes: i.m. 83. old.

³¹ Az angol király, V. György unokatestvére volt.

³² Vö: 13. 14. jelentéssel.

³³ Ortega: i. m. 31. old.

³⁴ Vö. pl. Petrie, Charles: *King Alfonso XIII. and his age*. London, 1963. vagy Franz Litschauer: *Kulturgeschichte Spaniens*. Bernina, Wien, 1939. 1053. old.

Salvador de Madariaga véleménye hűen tükrözi a király magatartását a háború alatt: „A király páratlan tehetséggel tudta érzéseit mindvégig elrejtteni, és nagyon okos ember lenne, aki akár manapság bizonyosan meg tudná mondani, hogy melyik oldallal szimpatizált valójában.” Alfonz király unokatestvére, Pilar hercegnő pedig ezt írta végrendeletében: „A legnagyobb élő diplomata-ként a király személyes kötődései, bármik legyenek is, rejtve vannak. Ami azonban nyilvánvaló, hogy mint mindig, most is szigorúan alárendeltek Spanyolország érdekeinek. Alfonz impulzív, nagyon érzékeny uralkodó, aki hajlamos arra, hogy akkor reagáljon, ha érzelmei érintve vannak; azaz tipikus spanyol. Szoros szálak fűzik Franciaországhoz, de leginkább Angliához és Ausztriához. És mindezek ellenére is kétséges, hogy akár Ena királynő, akár Mária Krisztina anyakirálynő tudhatná, kit részesít a király előnyben.”³⁵

Alfonz valódi elkötelezettségéről tehát nehéz egyértelmű képet kapnunk, de annyi bizonyos – amit az osztrák-magyar monarchia madridi diplomatái is megerősítenek jelentéseikben –, hogy a háború előestéjén próbálta szorosabbra fűzni kapcsolatait az antanttal. 1913 májusában immár harmadszorra tett hivatalos látogatást Franciaországban, hogy tárgyaljon Poincaré elnökkel, és még ez év őszén a francia miniszterelnök, Barthou is ellátogatott Spanyolországba.³⁶

Érdekes, említésre méltó epizód Alfonz 1914-es madridi találkozása Winston Churchillel, aki akkor az admirális vezetője volt. Beszélgetésük során egy alkalommal a király váratlanul a következő kérdést tette fel neki: „Mr. Churchill, hisz Ön ebben az európai háborúban?”, mire Churchill így válaszolt: „Néha igen, néha nem.” „Én is pontosan így érzek.” – hangzott Alfonz válasza, hozzátéve, hogy amennyiben a katonai összeütközés mégis bekövetkezne, ő három érvet tartana szem előtt: Spanyolországot tartsa a konfliktuson kívül, mindent elkövessen annak érdekében, hogy az ország kereskedelmét ne érje veszteség a háború miatt, illetve segítse mindazokat, akiket ez érint.³⁷ Ezen kijelentéséhez következetes is maradt, hiszen a háború alatt humanitárius feladatokat is vállalt – palotájában felállított egy kereső és segélynyújtó szolgálatot –, mely tevékenységét 1917 őszén, a Vöröskereszt konferenciáján külön megköszönték.³⁸

Spanyolország – meglepő módon – már július 30-án hivatalosan deklarálta semlegességét a cortes jóváhagyása nélkül. A spanyol parlament ugyanis csak november elején ült össze először a háború kitörése óta, tehát a semle-

---

³⁵ Petrie: i.m. 121–122. old.

³⁶ Vö: 1. 2. 4. és 7. jelentéssel.

³⁷ Petrie: i.m. 118. old.

³⁸ Uo: 127. old.

gességi nyilatkozat ratifikálására a két kamara által csak ekkor kerülhetett sor – november 5-én a kongresszus, majd három nappal később a szenátus is aláírta a semlegességi okmányt.³⁹ Ezzel a spanyol politikai életben kezdetét vette a négy és fél évig tartó – helyenként meglehetősen heves és látványos – küzdelem,⁴⁰ melynek szemléletes megnyilvánulása a liberálisok vezérének, Romanones grófnak⁴¹ 1914. szeptemberi cikke, valamint politikai ellenfele, a karlista vezér Vásquez de Mella beszéde.⁴²

A háború kitörésekor deklarált spanyol semlegességi nyilatkozat semmiképpen sem volt meglepő, hiszen – mint ahogy fentebb már utaltunk erre – megfelelt annak a független magatartásnak, amit Spanyolország a XX. század kezdete óta tanúsított a nemzetközi politikában. Ennek gyökerei abban az izolacionista tradícióban keresendők, ami egészen a XIX. századig visszavezethető. Az imperializmus korszakának nemzetközi konfliktusaiban Spanyolország mindvégig semleges maradt, elsősorban külpolitikai gyengesége miatt. Az a körülmény sem elhanyagolható, hogy Spanyolország hadászatiilag nem tűnt fontosnak – hadserege és haditengerészete gyengesége nyilvánvaló volt.⁴³ Spanyolország és Alfonz magatartását ugyanakkor mindvégig meghatározta az uralkodó ambíciója, miszerint a későbbi békekonferenciának Spanyolország adhasson otthont, növelve ezzel az ország nemzetközi tekintélyét.

A semleges státusz feladásától azért is ódzkodott Alfonz, mert ez veszélyeztethette volna érdekeit a Baleárok, illetve a Kanári-szigetek megtartásánál.

Annak ténye is említést érdemel – s ez Alfonz politikai állásfoglalását nyilvánvalóan alapvetően befolyásolta –, hogy az ország szakítása a monarchisztikus központi hatalmakkal, illetve közeledése a liberális és demokratikus nyugati hatalmakhoz a spanyol monarchia belpolitikai megrendüléséhez – sőt egyes értelmezések szerint a cárizmushoz hasonló, teljes összeomlásához – vezethetett volna.⁴⁴

---

³⁹ Vö: 8. jelentéssel.

⁴⁰ Vö: 12. jelentéssel.

⁴¹ Álvaro de Figueroa y Torres, Romanones grófja: liberális politikus és író, aki többször is kormányfő volt: 1912–1913, 1915–1917, 1918–1919 között.

⁴² A karlista pártról ld. a 10. jelentést; Mella beszédéhez a 11. jelentést, Romanones cikkéhez a 9. jelentést.

⁴³ Vö: 1. 3. és 4. jelentéssel.

⁴⁴ Hans A. Schmitt: *Neutral Europe between War and Revolution 1917–1923*. The University Press of Virginia, Charlottesville, 1988.

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy Spanyolország, habár politikailag hű maradt semlegességi nyilatkozatához, gazdaságilag azonban próbált hasznot húzni a háborús konjunktúra kínálta lehetőségekből. Ratibor herceg, a Német Birodalom madridi nagykövete, úgy tűnik, nagyon jó érzékkel tapintott rá a spanyol magatartás lényegére, amit 1913 februárjában következőképpen fogalmazott meg: „...A spanyol politikusok nagy többsége azon a véleményen van a közelgő háború kérdését illetően, hogy Spanyolország számára az lenne a legelőnyösebb, ha pillanatnyilag egyik oldal mellett sem kötelezné el magát, hanem kívárná, hogyan alakulnak az események Európában, és ennek megfelelően csatlakozna ahhoz a táborhoz, ahol a legtöbb előnyre tehet szert.”⁴⁵

---

⁴⁵ Albes: i.m. 64. old.

A FORRÁSOK

Kutatásaink során a bécsi levéltárak német, spanyol, francia, angol nyelvű iratait (jelentés, távirat, magánlevél) tekintettük át.

A spanyol témájú diplomáciai levelezés anyagai a Haus-, Hof- und Staatsarchiv-ban (HHStA), a Politisches Archiv (PA) gyűjteményében találhatók a Berichte Spanien, illetve a Gesandtschaftsarchiv Madrid, Politischer Korrespondenz fondjaiban.

Az első világháború alatti periódus iratait külön gyűjtemény tartalmazza, P.A. I Liasse Krieg címszó alatt; ebben a Spanyolországra vonatkozó anyag a P.A. I 895: Krieg 7, Spanien; és a P.A. I 896: Krieg 7 a-c Spanien kartonokban található.

Tanulmányunkban ezekből a jelentésekből közlünk néhányat, mivel azonban az itt bemutatásra kerülő munkánk egy hosszabb távú kutatás része, így szükségesnek – és hasznosnak – érezzük az eddig feltárt valamennyi forrás leölhelyére utalni.

Miután Spanyolország semleges volt az első világháborúban, így ésszerűnek tűnt áttekinteni a semleges országokra vonatkozó fondokat:

P.A. I Liasse Krieg, Krieg 2, 821 m: Schutz der Neutralen anlässlich der erneuerten Besetzung Serbiens, 10. 1915–5. 1916,

P.A. I Liasse Krieg K 978 (33): Bund der Neutralen und analoge Vereinbarungen 1914–1918 stb.

A közvélemény befolyásolásának a semleges országokban különös jelentőséget tulajdonítottak a hadviselő felek, ezért feldolgoztuk a következő kartonokat is:

P.A. I 1046, Krieg 60: Pressaktion in den neutralen Ländern,

P.A. I 905, Krieg 9: Diverse Kriegs- und Zeitungsnachrichten 1914– 1918 stb.

Alfonz király békeközvetítéséről, valamint a korlátlan tengeralattjáró háború spanyolországi hatásáról érdekes adalékokat találhatunk a

P.A. I 952 Krieg 25 /el/: Friedensverhandlungen, Vermittlungsversuche des Königs von Spanien, valamint a

P.A. I 1049, Krieg 61: Der verschärfte U-Boot Krieg und seine Wirkung auf Spanien stb. kartonokban.

Az adminisztratív ügyek jegyzékét az Administrative Registratur iratai tartalmazzák, melyek közül kiemelnénk az Osztrák-Magyar Monarchia spanyolországi diplomatáinak személyi aktáit:

AR, F 4, K 101: Personalakt Emil Fürstenberg, és

AR, F 4, K 118: Personalakt Erwin Gudenus ...

A mai napig a Ballhausplatzon található HHStA mellett – ahol 1918-ig őriznek iratokat – kutattunk a Kriegsarchiv-ot (Hadügyi Levéltár) is magába foglaló Österreichisches Staatsarchiv Erdbergi központi épületében is.